

**КАРПАТСЬКА УКРАЇНА ПРОСТИМИ СЛОВАМИ.
ВСЕ, ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ПРО ФЕНОМЕН «ОДНОДЕННОЇ ДЕРЖАВИ»**

15 березня 1939 року Сойм Карпатської України проголосив незалежність Карпатської України. І того ж дня новостворена держава загинула, а разом із нею й цвіт української нації на Закарпатті, який боронив своє право на свободу в боях на Красному Полі та по всій лінії фронту. Англійський мандрівник Майкл Вінч, який був у цей час на Закарпатті, описав ці події в книзі “Одноденна держава”.

Який спадок залишила нам ця держава? Чому цей один день із тисячолітньої української історії такий важливий для усвідомлення нас тими, ким ми є? Які паралелі можна навести з сучасною російсько-українською війною?

Про те, чим маємо пишатися та кого пам’ятати — з’ясуємо в розмові з доктором історичних наук, професором **Миколою Вегешем**. Він був одним із перших дослідників історії Карпатської України та є автором численних наукових праць із цієї теми й популяризатором її спадщини.

Від автономії до незалежності: як змінювався державно-адміністративний статус Карпатської України

Після закінчення Першої світової війни, поразки та розпаду Австро-Угорщини Закарпаття відійшло до складу демократичної Чехословаччини. За умовами Сен-Жерменського мирного договору Підкарпатська Русь (саме так називалася тоді наша земля) мала отримати автономію, так само як і словаки. Але в силу різних політичних обставин, а також чехізації Підкарпатська Русь отримала її тільки 8 жовтня 1938 року, а через 3 дні, 11 жовтня, було сформовано перший автономний уряд.

Тобто станом на листопад 1938 року Перша Чехословацька Республіка була федерацією за конституцією у складі трьох адміністративних одиниць — Чехії, Словаччини та Підкарпатської Русі. Але не варто перебільшувати державно-правовий статус Закарпаття в той час, адже можливості автономії були досить обмежені. Місцевий уряд міг вирішувати лише внутрішні питання, які стосувалися освіти, культури, але натомість не дозволялося мати свого війська, опікуватися зовнішньополітичними відомствами тощо.

Напередодні Другої світової війни Угорщина на чолі з адміралом Міклошем Горті стала союзницею Третього рейху й, відповідно, мала свої територіальні претензії до сусідніх країн. Перша територіальна зміна Підкарпатської Русі сталася після 2 листопада 1938, коли відбувся Перший Віденський арбітраж. Тоді Угорщина отримала Південну Словаччину та західну частину Карпатської України — Ужгород, Мукачево, Берегово і прилеглі території. **Уряд Волошина, який замінив на посаді прем'єр-міністра заарештованого за зраду Андрія Бродія, був змушений перенести столицю до Хуста.**

Спочатку уряд схилився до думки, щоб столицею Карпатської України був Рахів, аби таким чином продовжити спадкоємство Гуцульської республіки, яка існувала тут 1918-19 (зі столицею у смт, Ясіня). Але туди було складно доїхати, тож вибір зупинився на Хусті.

Адміністративний статус Карпатської України знову змінився 14 березня 1939 року, коли Августин Волошин проголосив незалежність Карпатської України, а зранку наступного дня Соїм ратифікував це рішення й обрав його президентом. Тим часом карпатські січовики намагалися зупинити наступ угорців (зафіксовано понад 20 боїв карпатських січовиків проти наступаючих угорських військ) на різних ділянках кордону молодої держави.

Сама ж назва “Карпатська Україна” почала фігурувати в діловодстві з січня 1939 року. Згідно з чехословацьким законодавством, в усіх державних документах фігурували обидві назви — й Підкарпатська Русь, й Карпатська Україна. Але, звичайно, на неофіційному рівні, у тому числі й у головній газеті краю “Нова Свобода”, вживався саме термін Карпатська Україна.

НОВА СВОБОДА

Український незалежний щоденник

ІМЕНУВАННЯ НОВОЇ ВЛАДИ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ

Прага, 1. грудня.

Пане Предсіднику влади Підкарпатської Русі
Монсіньоре Волошине!

Принявши демісію цілої чехословацької влади, звільняю Вас в уряді предсідника влади Підкарпатської Русі.

Сирові.

Др Гаха.

Прага, 1. грудня.

Монсіньоре Волошин,
іменую Вас предсідником влади Підкарпатської Русі.

Одночасно іменую членом цієї влади пана посла Юліана Ревая.

Сирові.

Др Гаха.

Прага, 1. XII. 1938.

Пане после Ревай,
принявши демісію цілої чехословацької влади, звільняю Вас в уряді міністра
Підкарпатської Русі.

Сирові.

Др Гаха.

Прага, 1. XII. 1938.

Пане после Ревай,
іменую Вас членом влади Підкарпатської Русі.

Сирові.

Др. Гаха.

Чехи про премера Карпатської України

«Недельні Листі» з 27. 11. в передовій статті п. н. «Хто є Волошин» пише м. іншим ось що: «Людина на своєму місці. Мало маємо людей такої ваги, як о. д-р А. Волошин. Український нарід Підкарпаття виявив для нього таку любов і таке признання, що назвав його «батьком народу». Цієї назви не устійнив ніякий закон — вона створена народом.

Його поява має в собі щось, що захоплює. Хоч уже не молодий, зумів пережити всю свою й свого народу трагедію. Премер Волошин лишив на території, окупованій малярами, все своє майно. Його дім в Ужгороді маляри сконфіскували й назвали «Домом ім. Регента Гортія». Та він, махнувши рукою на своє власне добро — почав рятувати нарід. Вже у Відні підчас арбітражної конференції приймає багатьох журналістів і кореспондентів, засовує ім проблему Підкарпаття.

Краще на Підкарпаття закордонних журналістів, щоб переконалися про неправдивість вісток, що їх поширює ворожа пропаганда. І він зумів відбити ворожу пропаганду. Назначуючи його премером — влада зробила найшасливіший крок. Бо — кінчить свою статтю «Недельні Листі» — не бонаш чи реаліційної приналежності Підкарпаття!»

Зміна

(Хуст, 4. 12.) Отверто треба признати, що празькі шовністичні кола протягом 20 літ змагалися через Словаччину зчехізувати Карпатську Україну. Тенденція чехізаторів була явна, кожній тямущій людині відома. Наперекір постановленням Чеської Академії Наук, наперекір публіцистичним чеських філологів, у Празі тайна організація чехізаторів робила своє діло.

У перших роках перевороту Еренфельд і Пешек змагалися поступати за наукою, за постановленням Чеської Академії Наук, але опісля прийшла до весла в Празі чехізаторська кліка, яка нашому народові, нашому краю наробила шкоди, які й сьогодні ми усуємо. Щільно було: пригнобити національну свідомість нашого народу, поставити проти нього малярів і мадяронів і потім у мутній воді робити те, чого ця кліка вимагала.

У Хусті наявно бачимо, що значить мати своїх урядовців, своїх людей на чолі безпечностних органів. Хуст змінює своє обличчя. Хуст пристосовується до українських обставин. Чехізаторська кліка в Празі, маючи своїх агентів на Карпатській Україні, старалась навіть усуновати й український характер наших міст та сел. Коли якийсь чужинець увійшов до якогось нашого міста, Ужгороду, Мукачова, або Хуста, всюди бачив, що на Карпатській Україні панують чехи, бачив, що нашими народними святощами чехізаторські колоністи погорджують, власними очима міг перекопатися, що навіть написи крамниць є чеські.

Та наступив кінець цих змагань. Люди, що в нас намагалися денационалізувати нашу націю, що змагались приборкати український рух, увійдуть до нашої історії, як вороги нації на вічну ганьбу, бо сьогодні сам чеський народ погорджує цими людьми, які протягом 20 літ шкодили нашому народові, нашій державності.

Та тепер наступив новий дух. Кінець уже чехізаторській політиці, яка штучним русофільством намагалась, при допомозі індержанними агентами денационалізувати український народ. Чеські школи для нечеських дітей на нашій провінції щезають, а водночас щезає мадяронський русофільський кавардак з на-

Діячі Карпатської України віталися між собою “Слава Україні” — “Героям слава”. У тому числі так вітався й Президент Августин Волошин.

Культурне життя Закарпаття у міжвоєнний період

Карпатської України не було б, якби не було двадцяти міжвоєнних років. Чехословаччина — це одна з найбільш демократичних країн того часу, яка дала можливість русинам-українцям випускати свої газети, журнали, формувати свою політичну та культурну еліту.

Величезну роль у національному пробудженні відіграла і “Просвіта”, яка акумулювала в собі всю україноцентричну інтелігенцію того часу.

Саме на міжвоєнний період припадає, мабуть, найбільше піднесення української літератури Закарпаття. У цей час творили такі відомі автори, як **Василь Гренджа-Донський, Зореслав, Юрій Станинець, Юлій Боршош-Кум’ятський.** Чому таке піднесення? Бо це був єдиний куточок України, де автори могли вільно друкуватися. Цього не можна було зробити ні в Польщі, ні тим паче в Радянській Україні.

До того ж багато українських письменників проживало в Празі, тобто в одній державі із Закарпаттям, і могли часто приїжджати.

Про Карпатську Україну найповніше писав Василь Гренджа-Донський у своїй книжці **“Щастя й горе Карпатської України”** та Улас Самчук, який опублікував свої знамениті **“Репортажі з Карпатської України”** в газетах. Лише недавно вони вийшли окремою книжкою.

В Ужгороді під керівництвом **Юрія Шерегія** розквіту набув місцевий театр “Нова сцена”. Саме до нього приїхав Олександр Олесь із сином Олегом Ольжичем. Хоча Олег приділяв більше часу не так поезії, як посиленню військової міці Карпатської Січі.

Уже в Хусті Августин Волошин розробляв проєкт створення там вищого навчального закладу; розглядалася і можливість перенести сюди Український вільний університет, але окупація цьому завадила.

Перші й останні вибори до Союму Карпатської України

Оскільки в жовтні Підкарпатська Русь отримала автономію, то мала можливість створити й власний законодавчий орган — **сойм** (не сейм), до складу якого мали увійти депутати, обрані шляхом вільних демократичних виборів. Вибори відбулися 12 лютого 1939 року з попередньою потужною агітаційною кампанією на всій території автономного краю, окрім уже анексованих Угорщиною Ужгородського, Мукачівського та Берегівського округів. Інколи Волошина звинувачують у тому, що він допустив до виборів тільки одну партію, а це заперечує принцип демократії на виборах і більше схоже на авторитаризм. Цією партією стало **“Українське національне об’єднання”**, яке складалося з **проукраїнських політиків.** Щодо проугорських політиків, то вони не були допущені до виборчого процесу з очевидних причин.

Так до Союму Карпатської України було обрано 32 депутати (посли).

Під час голосування 15 березня були присутні тільки 22, тому що інші були або в дипломатичних місіях, або вже на полі бою. Кворум складався якраз із 22

депутатів, тому, щоб прийняти рішення, усі мали голосувати однаково. І проголосували.

Операція «Лом»: угорсько-польський державний тероризм у Карпатській Україні

Треба розуміти, що гортиська Угорщина, маючи намір захопити Закарпаття, але не маючи поки дозволу від Гітлера зробити це, намагалася здійснювати політичний вплив через свої партії, але не гребувала й бруднішими методами. **Фактично, тривала диверсійна війна: руйнувалися рейки залізниць, господарства, спалювалися хати, велася інформаційна робота та антиукраїнська пропаганда.** У цих диверсіях брала участь і Польща, яка розпочала на Закарпатті таємну операцію «Лом». Її мета – посіяти хаос у регіоні, заселеному переважно українцями, сприяти швидкому його поглинанню Угорщиною та встановленню з нею спільного кордону. Хоча, як покаже потім історія, Польща помилилася з союзником, і після ліквідації Чехословаччини сама стала першою жертвою агресії від нацистів.

За підсумковим звітом майора Анкерштайна, у результаті польських диверсій на території Підкарпатської Русі за неповних два місяці було знищено 12 мостів, одну греблю, телефонний комутатор та будівлю пошти, пошкоджені залізничні колії, лінії електропередач та телефонні лінії. За даними командувача акцією

«Лом», втрати з боку українців становили 23 вбитих, 1 поранений, 20 полонених. Втрати поляків – 11 загиблих, 7 поранених, 3 полонені, 3 зниклі безвісти.

Але як чехословацька армія, так і січовики чинили опір. У в'язницях Карпатської України знаходилося близько 300 заарештованих польських і угорських терористів-диверсантів (дані з урядової газети “Нова свобода”). Фактично Карпатська Україна перебувала в стані гібридної війни з часу свого існування.

Карпатська Січ: як формувалися Збройні Сили Карпатської України

Прага не могла допустити формування непідконтрольних їй бойових угруповань на території Підкарпатської Русі та й потреби у їх формуванні не бачила. **Станом на 1938 рік Збройні Сили Чехословаччини вважалися одними з наймодерніших та найкращих у Європі.** І якби не геополітична ситуація, при якій світ погодився з окупацією території цієї держави, то своїми силами, сам на сам з Третім Рейхом, чехи мали б шанс поборотися.

Проте для державних діячів Карпатської України було очевидно, що треба готувати власні збройні сили, адже агресія Угорщини — це питання часу. **Організація народної оборони “Карпатська Січ” була заснована 9 листопада 1938 року.** До того ж — як громадська організація. Хоч на паперах це не було мілітарне угруповання, але військовий вишкіл йшов повним ходом.

Члени Карпатської Січі у строю. Лютий – перша половина березня 1939 р. Хуст Командантом Карпатської Січі став **Дмитро Климпуш**, а головнокомандуючим Національною обороною Карпатської України — полковник **Сергій Єфремов**.

Найяскравішою постаттю та командиром того часу був, безперечно, полковник **Михайло Колодзінський** із псевдонімом “Гузар” — начальник Генштабу Карпатської України. Це командир, який безпосередньо займався військовим вишколом вояків та загинув на полі бою разом із ними.

Активно був задіяний на Закарпатті й Роман Шухевич, який діяв під псевдо “Щука”. Він відповідав за зв’язки між Східною Галичиною та Закарпаттям, а також відповідав за нелегальні перетини кордону галичан, які хотіли допомагати Карпатській Україні.

Підрахунки свідчать, що до лав КС могло вступити до 10 тис. людей, але пройшли військові вишколи не більше 1-2 тис. січовиків.

Критично бракувало зброї, військової форми. Аби сформувати армію, треба було подбати й про злагодження частин, зв’язок між лініями фронту. Колодзінський не встиг підготувати сучасну боєздатну армію через обмаль часу та ресурсів.

Колона карпатських січовиків марширує поблизу будівлі Головної Команди Карпатської Січі в Хусті перед відправкою на фронт. 14-15 березня 1939 р.

Хто такий Августин Волошин та чому його звинувачують у співпраці з нацистами?

Августин Волошин — блискучий політик того часу, і це визнавали тоді всі. Релігійна людина, педагог та політик, який дуже поважав закон.

Часто, згадуючи Волошина, йому дорікають за два листи до Гітлера, написані ним уже після вторгнення Угорщини й звинувачують його в прихильності до

нацизму. Свого часу я видав працю “Смерть президента” (у співавторстві з Іваном Чаваргою і Василем Туряницею), де ці два листи опубліковано. У них йдеться про зазіхання угорців на територію Закарпаття і прохання до Гітлера повпливати на це. Волошин і уряд вірили, що Гітлер може допомогти зупинити агресію. Ці листи так і залишилися без відповіді.

Щоб зрозуміти дії та мотивацію президента, треба уявити 1938 рік. Тоді світ ще не бачив справжнього обличчя нацистів, ще не було Голокосту у великих масштабах. Гітлер проводив Олімпійські ігри в 1936 році, його визнавали Президент США Рузвельт, Прем’єр-міністр Великої Британії Чемберлен. Тоді європейські країни проводили політику “умиротворення агресора”, закривали очі на анексії території Чехословаччини, думаючи, що після Судетів (німецький регіон Чехословаччини) Гітлер зупиниться. Проте навіть коли Третій Рейх напав на Польщу, Англія та Франція були змушені оголосити війну, яку в народі називали “дивною”, бо ніхто не воював.

Станом на 1938 рік Німеччина була потужною європейською державою, з якою рахувався світ, яка ще не була заплямована кривавими злочинами нацизму.

Волошин писав Гітлеру не тому, що був прихильником нацизму, адже це був дуже освічений греко-католицький священник і свідомий українець, а тому, що звертався до європейського лідера, який впливав на політичну ситуацію в Європі. Після поразки Карпатської України Волошину вдалося емігрувати за кордон. Деякий час він працював ректором Українського вільного університету, а з приходом радянських військ відмовився евакуюватися. Був ув’язнений (Лефортово) та помер в Бутирській в’язниці в Москві 19 липня 1945 року. Його останки досі знаходяться на росії.

15 березня: народження і крах Карпатської України

Вранці 15 березня Сойм Карпатської України збирається в Хусті. На засідання присутні рівно 22 депутати — кворум.

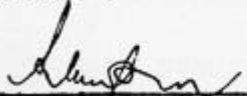
Сойм ухвалює документ, згідно з яким Карпатська Україна — незалежна держава, з синьо-жовтим прапором, гімном “Ще не вмерла Україна” та державною українською мовою. Герб молодій державі — тризуб, але зі своїми особливостями — ведмідь у правому півколі й 7 синьо-жовтих стрічок у лівому. На середньому зубці тризуба ще зображався хрест, як символ віруючої держави. Президентом був обраний Августин Волошин, який на Біблії склав присягу.

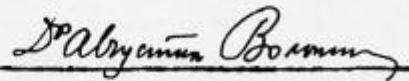
Конституційний Закон ч. 1.

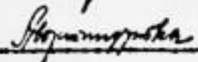
- § 1. Карпатська Україна є незалежна Держава.
- § 2. Назва Держави є: КАРПАТСЬКА УКРАЇНА.
- § 3. Карпатська Україна є республікою з президентом, вибраним Соймом Карпатської України, на чолі.
- § 4. Державна мова Карпатської України є українська мова.
- § 5. Барва державного прапору Карпатської України є синя і жовта, при чому барва синя є горішня, а жовта є долішня.
- § 6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній краєвий герб: медвідь у лівім червонім півколі і чотири сині та три жовті смуги у правому півколі і ТРИЗУБ св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі. — Переведення цього місця закону полишається окремому законіві.
- § 7. Державний гимн Карпатської України є "Ще не вмерла Україна".
- § 8. Цей закон обов'язує зараз від його прийняття.

В Хуоті, дня 15.березня 1939.

Підписали :

Предоїдник Сойму К.У.

Президент Карп-Української Респ.

Письмовод Сойму К.У.

Секретар Сойму К.У.

На кінохроніці Каленика Лесюка, який записував подію, видно, що виступи з трибуни були дуже зворушливими. Найбільше вразив **Михайло Брацайко** — адвокат, який був представником від Ради Закарпаття до Уряду ЗУНР у 1918-19 роках. Його виступ був надзвичайно емоційним, адже часу для державного будівництва залишилося обмаль.

Тим часом угорці погодилися бути сателітами нацистів та союзниками в боротьбі проти Советського Союзу, а на заміну отримали згоду Гітлера на окупацію Підкарпатської Русі. **14 березня о 5 годині без оголошення війни угорські війська вторглися на територію Закарпаття в Ужгородському окрузі.** Але цей наступ чехословацька армія успішно відбила. Є свідчення, що один чеський вояк підбив 3 угорські танки. Проте чехословацька армія, отримавши інформацію про вступ німецьких військ до Праги, почала дисциплінований відхід з території

Карпатської України. Січовики, без достатньої кількості зброї та спорядження, залишилися сам на сам із загарбниками.

Бої точилися майже по всій лінії кордону. [Бій на Красному полі](#), який дещо уповільнив угорський наступ, дозволив Союму ратифікувати незалежність Карпатської України. Це дуже символічна річ, як Крути. Тому що і тут, і там у бій йшли молоді хлопці, які не мали ні достатньої кількості зброї (одна рушниця на трьох), ні бойових навичок.

Угорські вояки з польським офіцером прикордонної служби (спереду) після розстрілу січовиків-галичан на Татарському перевалі поблизу смт Ясіня. Березень 1939 р.

15 березня угорці окупували Хуст, керівництво КУ — Августин Волошин, Юліан Ревай, Степан Росоха — евакуюється, Іван Грига, Степан Фігура та Федір Тацинець розстріляні, а Колодзінський гине від ран. Бої тривають ще кілька днів, але стає зрозуміло, що Закарпаття окуповане, а Чехословаччина перестала існувати. Світ стоїть на порозі Другої світової війни.

Яке значення Карпатської України в історії нашої державності?

Карпатська Україна — це ще один етап української державності.

Так сталося, що український П'ємонт, який завжди був на Галичині, у 1938 році перемістився до Карпатської України. Івано-франківський історик Сергій Адамович зібрав перелік із 634 прізвищами галичан, які захищали Карпатську Україну. Були думки (особливо в переляканого кремлівського диктатора), що

навколо неї може об'єднатися вся Україна. Сталін потім помститься Волошину й іншим керівникам держави.

Цікаво, що коли в 1945 році на Закарпаття прийшла радянська влада, то під репресії потрапили всі, у тому числі й прихильники русофільського напрямку: наприклад, Андрій Бродій, Степан Фенцик були розстріляні. Причина була в тому, що Союз бачив ворога в демократії.

Влада новоствореної держави добре розуміла, що їм не судилося надовго втримати незалежність. Але проголосити її було принципово, бо означало юридично затвердити державницькі амбіції українців.

Поява Карпатської України кардинально змінила ситуацію на Закарпатті, змінився навіть менталітет людей. Це дало підставу члену-кореспонденту Національної академії наук України Олексі Мишаничу сказати, що “Закарпаття пройшло еволюцію від підкарпатських русинів до карпатських українців”.

Піднесення народу було неймовірне! Уявіть собі, що тільки англійська преса, яка до 1938 року й не знала, де знаходиться Закарпаття, видала 520 статей про цей регіон. Та навіть китайська преса писала про Карпатську Україну. Усі з захопленням спостерігали за маленьким Закарпаттям, а міжнародні партнери надсилали велику гуманітарну допомогу для населення.

Бої за Карпатську Україну були першим виявом опору несправедливій окупації з боку фашистських держав.

Чехословаччина з потужною армією здалася без бою, а українці Закарпаття, розуміючи, що шанси неймовірно низькі — дали бій. І ввійшли в історію.

Не випадково Михайло Колодзінський говорив: “В словнику українського націоналіста немає слова “капітулювати”. Сильніший ворог може нас перемогти у бою, але поставити нас перед собою на коліна – ніколи!”

Галина Гичка, Varosh

Фото: Історична Правда, Інститут національної пам'яті

КНИГИ МИКОЛИ ВЕГЕША ПРО КАРПАТСЬКУ УКРАЇНУ (1993 – 2022)

1. Вегеш М., Задорожний В. Велич і трагедія Карпатської України: історико-популярний нарис / Закарпатське товариство «Знання», консалтинг-центр «Перспектива». Ужгород, 1993. 84 с.
2. Вегеш М. Карпатська Україна (1938–1939): Соціально-економічний і політичний розвиток / Ужгородський державний університет, кафедра історії України, консалтинг-центр «Перспектива». Ужгород, 1993. 136 с.
3. Вегеш М., Турянця В. Августин Волошин (1874–1945): Бібліографічний покажчик / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1994. 25 с.

4. Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин: До 120-річчя від дня народження видатного громадського, культурного та церковного діяча України. Слупськ–Ужгород, 1994. 126 с.
5. Вегеш М. Карпатська Україна в 1938–1939 рр.: соціально-економічні і політичні аспекти. Автореферат дис. ...канд. іст. наук / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1994. 20 с.
6. Боднар В., Вегеш М., Худанич В. Становлення і розвиток політичної думки в Україні: (Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, ліцеїв та гімназій) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1995. 89 с.
7. Зимомря М., Гомоннай В., Вегеш М. Августин Волошин / Інститут методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, Закарпатське обласне відділення Педагогічного товариства України. Ужгород: Закарпаття, 1995. 101 с.
8. Вегеш М., Туряниця В. Короткий життєпис Августина Волошина (1874–1945) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1995. 29 с.
9. Вегеш М., Туряниця В., Чаварга І. Смерть президента: Останні дні життя і смерть президента Карпатської України Августина Волошина / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1995. 40 с.
10. Вегеш М., Туряниця В. У вінок шани і визнання / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1995. 36 с.
11. Нариси історії Закарпаття: В 3-х томах. Т. II (1918–1945) / І. Гранчак (відповідальний редактор і керівник авторського колективу), Е. Балагурі, І. Грицак, В. Ілько, І. Поп. Ужгород: «Закарпаття», 1995. 663 с. Співавтори: І. М. Гранчак, М. І. Кляп, Д. Д. Данилюк, В. О. Приходько, І. І. Поп, В. Ю. Ганчин, П. А. Петрище, І. М. Ліхтей, І. В. Ілько, О. В. Хланта, І. Ф. Король, В. В. Делеган, С. Ю. Пруниця, І. С. Гапоненко, М. М. Болдижар, В. В. Лемак, В. Ю. Васовчик, О. О. Грін, В. Ю. Керецман, Н. П. Керецман, О. Д. Довганич, М. П. Макара.
12. Боднар В., Вегеш М., Худанич В. Історія української державності: (Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, коледжів, ліцеїв) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1996. 203 с.
13. Вегеш М. Карпатська Січ: сторінки історії (1938–1939 рр.) / Ужгородський державний університет, кафедра історії України. Ужгород, 1996. 23 с.
14. Вегеш М. Карпатська Україна і Німеччина (1938–1939 рр.). Ужгород, 1996. 22 с.
15. Вегеш М. Карпатська Україна 1938–1939 років у загальноєвропейському історичному контексті / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1997. Т. 1. 235 с.
16. Вегеш М. Карпатська Україна 1938–1939 років у загальноєвропейському історичному контексті / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1997. Т. 2. 198 с.
17. Боднар В., Вегеш М. Карпатська Україна у міжнародних відносинах (1938–1939) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1997. 136 с.
18. Богів О., Вегеш М. Міжнародне становище Карпатської України (1938–1939 рр.) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1997. 136 с.
19. Вегеш М., Горват Л. Українці Румунії (Мараморощини): проблеми соціально-економічного та політичного розвитку (1918–1944) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1997. 60 с.
20. Вегеш М. Закарпаття в контексті центральноєвропейської політичної кризи напередодні Другої світової війни. Автореферат дис. ...доктора іст. наук / Національна Академія Наук України, Інститут історії України. Київ, 1998. 30 с.
21. Вегеш М. Історичні монографії та дослідження: Закарпаття в контексті центральноєвропейської політичної кризи напередодні Другої світової війни / Національна Академія Наук України, Інститут історії України, Ужгородський державний університет. Київ – Ужгород: Колір Прінт, 1998. Т. I. 380 с.

22. Вегеш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918–1939) / Національна Академія Наук України, Інститут історії України, Ужгородський державний університет. Київ–Ужгород, 1998. 257 с.
23. Вегеш М., Горват Л. Нариси історії українців Мараморищини (Румунія) в 1918–1945 роках / Ужгородський державний університет. Ужгород: Колір Принт, 1998. 87 с.
24. Вегеш М., Гиря В., Король І. Угорська іредента на Закарпатті між двома світовими війнами 1918–1939 рр. / Ужгородський державний університет. Ужгород: Колір Принт, 1998. 130 с.
25. Вегеш М. Карпатська Україна у міжнародних відносинах (1938–1939): Виступ на пленарному засіданні міжнародної наукової конференції «Карпатська Україна: Національне відродження. Політичний розвиток. Персоналії». (м. Ужгород, 11 березня 1999 р.). Ужгород: Колір Принт, 1999. 12 с.
26. Вегеш М., Горват Л. Румунія і Карпатська Україна (1938–1939). Короткий історичний нарис / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1999. 20 с.
27. Вегеш М., Горват Л. Громадсько-політична і культурно-освітня діяльність Василя Гренджі-Донського (1897–1974): (Матеріали до спецкурсу «Історія української культури ХХ століття») / Ужгородський державний університет, Науково-дослідний інститут Карпатознавства. Ужгород: ТОВ «Колір-принт», 2000. 106 с.
28. Вегеш М., Горват Л. Українська державність у ХХ столітті: (Матеріали до лекцій для студентів історичного факультету) / Ужгородський державний університет, Кафедра історії України, кафедра політології. Ужгород, 2000. 98 с.
29. Вегеш М., Горват Л. Карпатська Україна 1938–1939 років в портретах: (Методичний посібник для студентів історичного факультету, що вивчають «Краєзнавство») / Ужгородський державний університет, Науково-дослідний інститут Карпатознавства. Ужгород: Видавництво «Колір-принт», 2000. 101 с.
30. Вегеш М. Історичні дослідження: Історія Карпатської України (1938–1939) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 2000. Т. I. 311 с.
31. Вегеш М. Історичні дослідження: Історія Карпатської України (1938–1939) / Ужгородський державний університет. Ужгород, 2000. Т. II. 282 с.
32. Вегеш М. Історичні дослідження: Августин Волошин: педагог, політик, людина / Ужгородський державний університет, Науково-дослідний інститут Карпатознавства. Ужгород, 2000. Т. III. 357 с.
33. Вегеш М. Історичні дослідження: Закарпаття між двома світовими війнами / Ужгородський державний університет. Ужгород, 2000. Т. IV. 339 с.
34. Вегеш М. Історичні дослідження: Історія в портретах / Ужгородський державний університет. Ужгород, 2001. Т. VI. 425 с.
35. Буковський І., Вегеш М. Славна сторінка в історії українського народу (Карпатська Січ – захисник незалежності Карпато-Української держави: 1938–1939 рр.): Навчальний посібник / Ужгородський національний університет, Львівський військовий інститут імені гетьмана Петра Сагайдачного при Національному університеті «Львівська Політехніка». Ужгород–Львів, 2002. 60 с.
36. Вони боронили Карпатську Україну: нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / ред. М. М. Вегеш. Ужгород: Карпати, 2002. 712 с.
37. Вегеш М., Греченюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичини і Закарпаття в 1918–1950 рр. ХХ ст. / Ужгородський національний університет, Науково-дослідний інститут карпатознавства. Ужгород, 2003. 195 с.
38. Вегеш М., Горват Л. Сторінки історії Закарпаття: історичні статті, есе, історико-біографічні нариси / Союз Українців Румунії. Бухарест: Видавництво «Мустанг», 2003. 407 с.
39. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. Львів: ЗУКЦ, 2004. 414 с.

40. Вегеш М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Видавництво «Карпати», 2004. 432 с.
41. Вегеш М. Історія і політика: В чотирьох томах. Т. 2. Історія Карпатської України. Августин Волошин – президент Карпатської України. Будівничі Карпатської України. Василь Гренджа-Донський розповідає... Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2005. 552 с.
42. Вегеш М., Кляп М., Тарасюк В., Токар М. Августин Волошин: Життя і помисли президента Карпатської України. Ужгород: Карпати, 2005. 464 с.
43. Басараб В., Вегеш М., Сергійчук В. Августин Волошин. Нові документи і матеріали про життя і смерть президента Карпатської України. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2006. 152 с.
44. Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2007. 296 с.
45. Вегеш М. Карпатська Україна в портретах. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2007. 376 с.
46. Басараб М., Вегеш М., Токар М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення: Навчальний посібник. Ужгород: Карпати, 2008. 256 с.
47. Басараб М., Вегеш М., Токар М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення: Навчальний посібник. Видання друге. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2009. 256 с.
48. Вегеш М., Токар М. Карпато-Українське державотворення: До 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2009. 536 с.
49. Вегеш М., Кляп М., Тарасюк В., Токар М. Августин Волошин. Життя і помисли президента Карпатської України. 2-ге видання, доповнене. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2009. 480 с.
50. Вегеш М., Токар М. Карпатська Україна на шляху державотворення. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2009. 448 с.
51. Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура (україномовний варіант українсько-угорського видання) / Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець; [Редколег. Ю.Остапеч, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко; Відп. за вип. М. Токар]. Ужгород: Ліра, 2010. 721 с.
52. Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra / F ő s z e r k e s z t ő: Fedinec Csilla, Vehes Mikola Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 640 old.
53. Хроніка Закарпаття. 1867–2010. Karpatalja Evszamokban. 1867–2010 / українсько-угорське двомовне видання; ukran-magyar ketnyelvu kiadvany / Серія «Studia Regionalistica»; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2011. 312 с.
54. Басараб В., Вегеш М. Дві постаті з історії української церкви: Андрей Шептицький і Августин Волошин. Ужгород: Видавництво УЖНУ «Говерла», 2011. 210 с.
55. Вегеш М., Токар М. Вершина духу. До 80-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України. Ужгород: Всеукраїнське державне видавництво «Карпати», 2018. 324 с., іл.
56. Carpathian Ukraine in the Central European political crisis on the eve of World War II: Collective monograph / M. M. Vehesh, M. M. Palinchak, V. V. Marcuk, M. M. Kontsur-Karabinovych etc. Lviv–Torun: Liha–Pres, 2020. 220 p.
57. Вегеш І., Вегеш М., Палінчак М., Голонич Ян. Карпатська Україна в центральньо-європейській політичній кризі напередодні Другої світової війни (1938–1939 pp.). Фермонт, США, 2020. 272 с.

58. Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст.: історичні нариси / За редакцією чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с.
59. Вегеш М. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938–1939). Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2020. 552 с.
60. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин – «батько карпатоукраїнського народу». Київ: Парламентське видавництво, 2020. 472 с.+Іл., ім. пок. (Серія «Політичні портрети»).
61. Вегеш М. Полковник Михайло Колодзінський-Гузар (1902–1939): сторінки життя і військово-політичної діяльності. Науково-популярний нарис. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. 64 с.
62. Віднянський С., Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна в історії українського державотворення. К.: Інститут історії України НАН України, 2021. 373 с.
63. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин – будівничий української державності за Карпатами. Видання друге. К.: Парламентське видавництво, 2021. 472 с. (Серія «Політичні портрети»).
64. Вегеш М. «Мозок Січі». Полковник Михайло Колодзінський: науково-популярний нарис. Ужгород: Видавництво: «АУТДОР-ШАРК», 2021. 132 с.
65. Вегеш М., Чаварга А. В обороні Карпатської України: Карпато-Українська держава та світове українство (1938–1939) / Переклад архівних документів із чеської Н. Петріца. Ужгород: «АУТДОР-ШАРК», 2021. 378 с.
66. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938–1998). Хронологія подій. Бібліографія. Ужгород: Видавництво «АУТДОР-ШАРК», 2021. 437 с.
67. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси в Карпатській Україні (1938–1939). Хронологія подій. Бібліографія. До 83-ї річниці проголошення незалежності Карпатської України; передмова С. Віднянського і В. Міщанина; біографічні нариси про авторів книги М. Олашина і М. Зимомрі / Видання друге, доповнене і виправлене. Ужгород: Видавництво ПП «АУТДОР-ШАРК», 2022. 642 с.
68. Вегеш М., Міщанин В., Палінчак М. Політична історія Закарпаття крізь призму українського державотворення. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 834 с.
69. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин / Видання четверте, доопрацьоване і змінене. Київ: Інститут історії України НАН України – Ужгород: Видавництво «АУТДОР-ШАРК», 2022. 506 с.
70. Вегеш М., Віднянський С. Августин Волошин / Видання п'яте, доопрацьоване і змінене. Київ: Інститут історії України НАН України – Ужгород: Видавництво ТОВ «РІК-У», 2022. 512 с.